

Ds. Th. J. Locher (1831-1882)

En toen zij aten, nam Jezus het brood... (Mattheüs 26: 26)

Jezus nam het brood als de huisvader. Juist door de inzet van het Avondmaal heeft Hij velen uit hun nood geholpen. Velen, die niet op durfden te zien naar de hemel, haast bezweken waren en zijn van angst, honger, dorst naar de gerechtigheid, omdat zij hun eigen ongerechtigheid en afkerigheid voelen.

Hij nam het brood, dat daar lag. Het brood voedt het lichaam. Wanneer wij dagelijks het brood eten, weten wij nauwelijks, wat voor een gave van God het is; tot wij het moeten missen. Pas dan leren wij echt dankbaar te zijn voor het dagelijks brood. Dus weten wij ook pas dan enigszins, wat ons in Christus geschonken is, wanneer wij het een korte tijd moeten missen en voortwandelen zonder Christus, zoals ook de discipelen Christus een korte tijd moesten missen, opdat Hij eeuwig bij hen zal zijn in de Heilige Geest en in het geloof.

Jezus dankte voor het brood, voor deze gave van God, die wij niet waard zijn, voor de gave van het waarachtige Brood, dat van de hemel komt. Daarna brak Hij het, zoals men het brood altijd brak, en Hij sprak: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam." Zoals het brood, zo moest Zijn lichaam verbroken en aan het kruis geofferd worden.

Want wij konden het niet anders ontvangen, dan alleen door de dood van de Zoon van God. Alleen het verbroken lichaam van Christus is het voedsel, dat hem, die van honger naar gerechtigheid versmacht, in het leven terugbrengt. Alleen het vlees van Christus, dat Hij opoffert voor het leven van de wereld. Ach, wij weten niet en bedenken niet, dat wij met onze overtredingen de dood verdiend hebben, daarom ergert de wereld zich aan Christus de Gekruisigde, omdat zij in zichzelf meent het leven te hebben.

Maar is dat bij ons ook niet zo? "Neemt, eet", zegt Christus. U hebt het leven niet in uzelf. Alleen in deze spijs is het leven. En even zeker als wij in het Heilige Avondmaal het brood des Heren met de mond eten en genieten, zo geeft de Here ons Zijn verbroken lichaam tot spijs. Wij worden door de Heilige Geest in het geloof zo nauw met Christus de Gekruisigde verbonden, dat wij leven van het verbroken lichaam van Christus en niets weten, dan Christus de Gekruisigde.

Uit: Th.J. Locher, *Zalig de armen van geest* (Twaalf preken van Th. J. Locher), Zoetermeer, 2008

Inhoud

**En toen zij aten,
nam Jezus het brood** 25
Ds. Th.J. Locher

**De kerkelijk werker
en het ambt (II, slot)** 26
Dr. H.C. van der Meulen, Veenendaal

**Een Fundgrube voor theo-
logen en predikanten (I)** 27
Dr. H. Klink, Hoornaar

**Onbekende preken
van ds. Theodor Locher** 30
Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

Rumoer rond een film 31
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Goed doen door na te laten 32

**Een Gezangenkwestie
in de 19e eeuw** 32

Een woord van Johannes Chrysostomus (ca. 354 - 407)

Wanneer u bang bent voor een mens,
zult u ook door hem bespot worden.
Wanneer u God vreest, zullen de
mensen ook respect voor u hebben.

De kerkelijk werker en het ambt (II, slot)

Vanuit de organisatiekunde

De problematiek van de kerkelijk werker heeft ook een organisatiekundig aspect. De kerk is een unieke organisatie met een geheel eigen karakter. Maar daarom nog wel ook een organisatie, waarin professionals en vrijwilligers werkzaam zijn. In zo'n organisatie moeten praktijk en kerkorde met elkaar harmoniëren. Dat kan volgens Post inzake de positie van de kerkelijk werker alleen wanneer de status van de kerkelijk werker niet alleen helder is, maar ook aansluit bij het werk dat verricht wordt. Volgens de kerkorde is de kerkelijk werker bevoegd de taken in de gemeente uit te voeren. In de praktijk blijkt de kerkelijk werker echter veel méér te doen en leiding te geven aan de 'gemeentewerken'. Deze structurele arbeid vraagt om een gemeentewerker die in het ambt staat. Daarnaast ziet Post de functie van kerkelijk werker die niet in het ambt staat voortbestaan, maar dan gaat het om inderdaad slechts om een deeltaak, waarvan de vervulling slechts een paar dagdelen vergt. De kerkelijk werker die eigenlijk het gemeentewerk 'run' en – organisatiekundig gezegd – een volledige dienstkolom levert, moet echter een ambt bekleden.

Post wil met dit voorstel het verschil tussen universitair en HBO geschoold niet wegpoetsen, ook al is hij van mening, dat in 'de praktijk blijkt dat een opleiding op HBO-niveau goed kan voldoen' (p. 252). Hij pleit juist vóór een onderscheid, maar dan binnen de ambtelijke status. Een onderscheid, waarmee de problematiek rond de kerkelijk werker kan worden opgelost én dat de kerk als professionele organisatie goed kan laten functioneren. De geleding die Post voorstelt is deze: a. junior-predikant; b. predikant; c. senior-

predikant (p. 267). Een dergelijke gelaagdheid vinden we bij voorbeeld ook in het accountantskantoor (p. 241). Er is de junior-accountant die in opleiding is om accountant te worden, de zelfstandig werkende accountant en de senior-accountant die toezicht houdt op en leiding geeft aan een team accountants. Op zijn of haar eigen niveau is iedere accountant specialist. Binnen zo'n kantoor kunnen er nog andere specialisten zijn, zoals fiscalisten en organisatieadviseurs, maar ook zij zijn accountant. Daarnaast kent het kantoor ook ondersteunende diensten: receptie, typekamer, IT-afdeling en dergelijke (op deze diensten is de term 'differentiatie' van toepassing). Het onderscheid in drie categorieën is gebaseerd op een verschil in professionele bekwaamheid. Deze professionele geleding maakt het mogelijk de professionaliteit van de beroepskrachten doelgericht te ontwikkelen en te bevorderen. De junior-predikant (hetzij HBO, hetzij universitair opgeleid) begint in een kleine (wijk)gemeente onder toezicht van een senior-predikant. Na verloop van tijd kan hij of zij doorgroeien naar de rang van predikant, waarin geheel zelfstandig gewerkt wordt en men in een grotere gemeente kan worden beroepen. Uit de groep van predikanten worden senior-predikanten uitgekozen, die op regionaal niveau verantwoordelijk zijn voor het begeleiden, superviseren en coachen van (junior-)predikanten. De term 'bisschop' ligt in Nederlandse gereformeerde traditie gevoelig, maar is wel een nieuwtestamentische aanduiding voor een leidinggevend ambt (p. 268).

Een paar opmerkingen

Het is meer dan de moeite waard kennis te nemen van het betoog van de auteur. Dit betoog is goed te volgen, mede dankzij de gedurige samenvattingen en conclusies en het herhalen van standpunten. Post vraagt aandacht voor een steeds groter wordende groep arbeiders in de wijngaard, voor hun positie en hun status. Ondanks kerkordelijke formuleringen blijken deze niet helder, met name omdat kerkorde en praktijk niet harmoniëren. Meer dan eens dwingt het betoog de lezer om na te denken over zaken die met het ambt en de ambtelijke structuur te maken hebben, juist ook waar het ons met de huidige praktijk confronteert (zie ook het rijtje problemen, dat Post op p. 257/258 opsomt). De kerkelijk werker is in een groeiend aantal gevallen niet meer slechts 'bijstand', maar treedt op als vervanger van de predikant. En, hiermee verbonden: hoewel de kerkelijk werker als beroepskracht wordt gezien,

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom,
Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout,
Drs. H.J. Lam, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 22,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

neemt hij of zij niet deel aan de overleg- en besluitvormingsstructuur van de (professionele) organisatie en is ondergeschikt aan 'leden van de "ondersteunende staf", de ouderlingen en diakenen'. Een ander punt dat om bezinning vraagt, is dat van de preek- en sacramentbevoegdheid (zie p. 183-184). Dat is weliswaar een apart onderwerp, maar krijgt binnen het raam van de arbeid van de kerkelijk werker die als vervanger van de predikant optreedt een eigen actualiteit.

Ik maak nog een paar opmerkingen over andere zaken, die mij door het kennis nemen van deze studie bezighouden. In de eerste plaats is er het thema van de geleding. Post (en met hem ook anderen) ziet mogelijkheden voor het aanbrengen van een gelaagdheid binnen het ambt. Dat hoeft het gelijkheidsbeginsel niet aan te tasten. Toch komt er zo een hiërarchisch aspect binnen. Wat dat voor de gereformeerde visie op kerk en ambt binnen de Nederlandse context betekent, dient nader te worden bekeken.

Een tweede opmerking betreft de positie van de ouderlingen en de diakenen. Post beseft, dat de organisatiekunde niet zomaar op het wezen van de kerk kan worden toegepast. De kerk is weliswaar ook een bedrijf, maar wel een met een uniek karakter. Toch kan hij vanuit de organisatiekunde het werk van de ouderlingen en diakenen typeren als dat van de 'ondersteunende staf' (p. 256/257). Misschien wordt dit in de kerk (ook door dominees) aldus in praktijk gebracht,

het ambt van ouderling en dat van diaken zijn zo niet te benoemen. In onze tijd is niet alleen het beroep van kerkelijk werker geëmancipeerd, ook het ambt van ouderling en dat van diaken hebben zich mede door de hedendaagse culturele en sociaal-maatschappelijke uitdagingen ontwikkeld. Op het belang van het toerusten van hen, die dat ambt voor een tijd willen bekleden, leg ik alle nadruk. Onder andere om goed medespel én tegenspel in de ambtelijke vergadering te kunnen bieden. (Om een voorbeeld te noemen: een predikant besluit in een dienst op Goede Vrijdagavond de paaskaars uit te doven. Een ouderling zou dan op zijn minst kunnen vragen: 'Wat heeft dat te betekenen?' en: 'Besluit u hiertoe in uw eentje?').

Een derde en laatste opmerking betreft de opleiding. Post stelt voor, dat de predikantsopleiding zowel op HBO- als op universitair niveau wordt aangeboden. Hij voegt hieraan toe: 'In de praktijk zal blijken welk type opleiding het beste voldoet' (p. 267). Ook hier blijf ik even haken. Zeker, dat waartoe iemand is opgeleid, moet in de praktijk worden waargemaakt. Maar ik vraag dan: *wat moet blijken het beste te voldoen in welke praktijk?* Beide opleidingen hebben keurige lijsten met competenties geformuleerd. Maar wat bedoelen we en wat doen we er elk precies mee? Er blijft genoeg stof tot bezinning. De zaak is het ook waard.

H.C. van der Meulen, Veenendaal

Een *Fundgrube* voor theologen en predikanten (I)

Een gelukkige tijd?

Maarten Luther heeft eens tegen zijn studenten in Wittenberg gezegd: "U bent in een gelukkige tijd geboren." Zijn studenten konden de vruchten plukken van zijn ontdekking van het Evangelie zonder dat zij de moeitenvolle weg hoefden te gaan, die Luther wél had moeten gaan. Aan deze uitspraak moest ik denken tijdens het lezen van het meest recente boek van dr. Martin Hengel, emeritus hoogleraar in Tübingen, *Jesus und das Judentum*, dat hij samen met zijn leerlinge en opvolgster, de zeer begaafde professor Anna Maria Schwemer, geschreven heeft. Wat een voorrecht voor studenten en theologen dat er anno 2008 nieuwtestamentische studies geschreven worden als deze! Welk een voordeel kunnen zij er mee doen!

Dat was enkele decennia geleden wel anders. Ook toen waren er veel gerenommeerde nieuwtestamentici. Alleen, bij alle waardering voor hun kunde, moet van hen gezegd worden dat zij veel jonge mensen, die met de meest oprechte bedoelingen theologie gingen

studeren, in grote verwarring hebben gebracht. Hoe velen zijn er niet geweest die het bij het lezen van deze bijbelkritisch ingestelde theologen het gevoel hadden alsof zij even onder narcose werden gebracht. Ze hadden daarna tijd nodig om te herstellen en hun (geloofs) evenwicht te hervinden. Voor velen was de narcose te zwaar. Zij raakten nooit meer helemaal in evenwicht. Sommigen raakten zelf het geloof kwijt, tot verdriet vaak van hun ouders en tot nadeel van veel trouwe gemeenteleden, die onder hun gehoor kwamen. Want deze mensen beklommen toch de preekstoel en met veel aplomb kreeg de goegemeente te horen dat het oude geloof achterhaald was en nieuw geïnterpreteerd moest worden. In dit verband denk ik vooral aan Rudolf Bultmann (1884 - 1976) uit Marburg, die het hele veld van het N.T. tientallen jaren domineerde. Vooral na de Tweede Wereldoorlog is zijn invloed groot geweest, in Duitsland, maar ook in Nederland, in Engeland en tot op de dag van vandaag in Amerika. Je zult in die tijd in Duitsland theologie zijn gaan studeren!

En toch waren er die kans zagen om zich aan de greep van Bultmann te ontworstelen. Ik noem Erik Peterson (1890-1960), Joachim Jeremias (1900-1979), tot op zekere hoogte Ernst Käsemann (1906-1998). Zij weerspraken Bultmann wel, maar hem weerleggen en een even groot gezag verwerven – dat was hun niet mogelijk. Welnu, dat laatste is wel gegeven aan Martin Hengel, uit de school van Käsemann en Joachim Jeremias, dankzij buitengewone ijver en studiezin, die ongetwijfeld ingegeven werd door het gevoel dat er veel mis was in de nieuwtestamentische wetenschap en velen geen recht deden aan het Evangelie. Er is op het ogenblik wel niemand die zich wat kennis van het Hellenisme, het Jodendom en het Nieuwe Testament met hem kan meten. Het recente boek *Jesus und das Judentum* geeft er blijk van. Het is de neerslag van jarenlange studie, waar je alleen maar dankbaar voor kunt zijn, ook al is er soms een passage waarbij je een vraagteken zet. In het boek valt de hand van de meester waar te nemen, de hand van iemand die weet waarover hij het heeft, die talloze studies gelezen heeft en verwerkt heeft en tot een evenwichtig eindoordeel komt, waardoor allerlei misverstanden worden opgeruimd. Het is een *Fundgrube* voor predikanten en studenten. Om die reden wil ik er aandacht aan besteden in ons blad.

De oerchristelijke gemeente

Het genoemde boek is het eerste in een reeks van vier over de *geschiedenis van het vroege Christendom*. Gezien het thema zet het boek in met de vraag wanneer het vroege Christendom begint: met Christus zelf of met de oerchristelijke gemeente? Een vreemde vraag, zo op het eerste gezicht. Toch speelt deze kwestie al ruim een eeuw in het nieuwtestamentische onderzoek. Volgens velen is er namelijk een grote kloof tussen Jezus en de eerste christelijke gemeente. De oerchristelijke gemeente wortelt volgens hen niet in het Jodendom, maar in de wereld van het hellenisme, van het Griekse denken. Jezus stond, zo stelt men, met beide benen in het Jodendom, maar Paulus niet. Paulus en de oerchristelijke gemeente, die niet geworteld was in het Jodendom, zouden van Jezus iemand anders gemaakt dan Hij in werkelijkheid was. Want Jezus zag zichzelf als een profeet, maar de gemeenten hebben onder invloed van het hellenisme van Hem een Messias gemaakt, ja, de Zoon van God.

Nu is het zo dat Martin Hengel al tientallen jaren protesteert tegen deze opvatting. Want hoeveel onwaarheden worden hiermee niet verkondigd! Dat moet de auteur in zijn leven meer en meer opgevalen zijn. Al tientallen jaren heeft de nu 81-jarige hoog-

leraar zich verdiept in de relatie van het Jodendom en het Hellenisme. Al in 1969 schreef hij zijn eerste belangrijke boek over dit thema: *Judentum und Hellenismus*. Het verwierf er een grote naam door, vooral omdat het boek duidelijk maakte dat hij met een buitengewoon grote kennis van zaken schreef. Het boek maakte een eind aan de opvatting dat Jodendom en Hellenisme tegenover elkaar stonden. Die opvatting bleek onhoudbaar. We hoeven in dit verband alleen maar te wijzen op de Septuagint, de vertaling van het Oude Testament uit het Hebreeuws in het Grieks. Deze vertaling vond plaats vooral in Egypte in de eeuwen voorafgaand aan Christus' komst, maar ook in Palestina zijn oudtestamentische boeken in het Grieks vertaald. Toen al was er sprake van wederzijdse beïnvloeding. Men moet zelfs zeggen dat de strijd van de Maccabeeën tegen Antiochus IV ingegeven was door een verweer tegen een te grote invloed van het Hellenisme in Israël.

In *Jesus und das Judentum* sluit Hengel aan bij *Judentum und Hellenismus*. Hij weerlegt de opvatting dat de vroegchristelijke gemeente ver van het Jodendom van die dagen afstond en een smeltkom was van allerlei religieuze stromingen (syncretisme). De vroegchristelijke gemeente was in het geheel niet syncretistisch. Integendeel: zij was gedrenkt in het Jodendom van die dagen. Met een keur van argumenten bewijst hij dit. Alle apostelen waren van Joodse afkomst, alle brieven van het N.T. en alle evangelisten beroepen zich op de beloften die aan Israël gegeven zijn en zien Christus' komst, zijn lijden en sterven als de vervulling van het Oude Testament. De Griekssprekende Joden waren volledig thuis in de Septuaginta, een vertaling die ook in Israël geaccepteerd was, enz. enz. Het laatste geldt voor Paulus, maar niet minder voor de schrijver van de brief aan de Hebreëen. Het geldt vooral ook voor Petrus, wiens invloed in de oerchristelijke gemeente, ook buiten Israël (tot in Rome toe) nauwelijks overschat kan worden. Hengel (en mevrouw Schwemer) tekent erbij aan dat het werkelijke schisma met het Jodendom pas tot stand kwam in de tweede eeuw na Christus, enkele decennia na de val van Jeruzalem. Voor die tijd was de strijd tussen de christenen en de Joden min of meer een interne strijd, een strijd van feindliche Brüder. Beide stromingen beriepen zich op de Schrift! Van een boedelscheiding tussen het vroege Christendom en het Jodendom was dus geen sprake. Bultmann en de zijnen hebben zich ten enenmale vergist en anderen volledig op het verkeerde been gezet.

Het Jodendom ten tijde van Christus

Om de Evangelieën en het optreden van Jezus Christus

te kunnen begrijpen en waarderen is grondige kennis van het Jodendom in de tijd van Christus onmisbaar. Vandaar dat Hengel in het eerste deel van zijn boek vrij uitvoerig ingaat op de geschiedenis van het Jodendom onder de Romeinen, die sinds 63 voor Chr. Palestina overheersten. Hij geeft een uitvoerig exposé over de langdurige regering van Herodes en diens verschillende opvolgers tot en met de verwoesting van Jeruzalem in 70 na Chr. Ook geeft hij veel aandacht aan de verschillende 'religiepartijen', die in Israël bestonden: de Farizeeërs, de Sadduceeërs, de Essenen (de gemeenschap van Qumran), de Samaritanen en andere groeperingen en hun geschiedenis. Vooral de vondsten van Qumran (1947), waar Hengel grote kennis van heeft, hebben ertoe bijgedragen dat het beeld van het Jodendom ten tijde van Christus op beslissende punten bijgesteld kon worden. Met veel kennis van zaken gaat hij vervolgens in op de Messiaanse verwachtingen die binnen het Jodendom ten tijde van Christus heersten. Ook in dit opzicht hebben de vondsten van Qumran onze kennis verrijkt. Duidelijk is dat er een grote diversiteit was in de opvattingen omtrent de Messias en de graad waarin men hem verwachtte. Tegelijk zijn er enkele grondtrekken, die men gemeenschappelijk had: men verwachtte een koninklijke, priesterlijke en profetische figuur, ook al legde de ene stroming veel meer nadruk op het ene dan op het andere aspect. In deze wereld is Jezus geboren en opgetreden.

Bij Johannes de Doper en Jezus vindt men de bron van het Nieuwe Testament

Zoals gezegd maakte Bultmann het vroege christendom los van Jezus zelf en beweerde hij dat Jezus niet de pretentie had de Heiland (Messias) te zijn. De vroegchristelijke gemeente zou in Hem de beloofde Wereldheiland hebben gezien. Jezus zelf gaf daar, aldus Bultmann, geen aanleiding toe: Jezus' optreden vormt niet de bron, hoogstens de voorwaarde voor de nieuwtestamentische theologie. Hengel bestrijdt dit ten enenmale. Hij stelt er zijn veel voorwaarden voor het ontstaan van de nieuwtestamentische theologie. Het hele O.T. is zo'n voorwaarde. Maar Jezus is méér dan een voorwaarde voor de theologie en prediking van de eerste christengemeente. Hij is er de enige grond van. De geschiedenis van het christendom begint dan ook niet na Pasen, maar al bij de doop en prediking van Johannes de Doper en vooral: bij de roeping die Jezus bij zijn doop in de Jordaan ten deel viel. Het zijn de Evangelieën die daarvan getuigenis afleggen. Hengel is hierin heel stellig. Deze stelligheid wordt ingegeven door het feit dat hij het Nieuwe Testament niet

alleen benadert als nieuw-testamenticus, maar vooral ook als historicus! Als historicus is hij ervan overtuigd dat de Evangelieën ons historische waarheid bieden. Het getuigenis van de Evangelieën berust niet op een verzinsel van de eerste christenen, maar op historische waarheid.

Het is op dit punt, dat hij Bultmann en andere verwijten maakt: Zij hebben te weinig zin voor historisch onderzoek en beweren daardoor dan weer te veel en dan weer te weinig. Het ene moment overschatten ze hun mogelijkheden om ze op een ander moment te onderschatten. In dit verband slaakt hij de verzuchting: waren er maar meer goede historici, als indertijd E. Meyer, die zich naast zijn studie van de klassieke oudheid, ook waagde op het gebied van het Nieuwe Testament. Maar zulke historici zijn er nauwelijks.

De Evangelieën als historisch getuigenis

Dat brengt de vraag op *historiciteit* van de Evangelieën. Wat kunnen wij weten van Christus? Hoe kunnen wij Hem benaderen? Wie was Hij? In dit verband geeft hij een overzicht van de ontwikkelingen binnen het nieuwtestamentisch onderzoek na de Verlichting. Hij vertelt over het onderzoek naar het leven van Jezus in de 19e eeuw, een tijd waarin de zaken verhoudingsgewijs nog eenvoudig lagen. Velen meenden, ondanks de Bijbelkritiek, die op gang gekomen was, uit de Evangelieën het leven van Jezus te kunnen reconstrueren, overtuigd als ze waren van het feit dat de Evangelieën een biografie, een levensbeschrijving van Jezus zouden bevatten. Toch bleek, toen de uitkomsten van verschillende geleerden heel divers waren, dit een doodlopende weg.

Als het over deze dingen gaat kenmerkt Hengel zich door zijn *bescheidenheid*, maar deze loopt niet over in verlegenheid. Hengel geeft toe: wij kunnen als historicus niet verder komen op grond van de Evangelieën dan tot een benadering ('*Annäherung*') van de geschiedenis van Christus. Ons past bescheidenheid. Dit hangt samen met het bijzondere van de persoon van Christus. Het hangt ook samen met de wetenschappelijke instelling, die Hengel eigen is. Maar juist die wetenschappelijke instelling maakt dat hij ook elke vorm van hyperkritiek afwijst. Zoals gezegd, bescheidenheid is niet hetzelfde als verlegenheid. Er valt wel degelijk veel over Christus te zeggen, dat historisch betrouwbaar is. Weliswaar is het zo dat de Evangelieën ons geen biografie van Jezus geven, in de moderne zin van het woord. Maar dat betekent niet dat zij ons geen historische waarheid verkondigen. Men moet het *karakter* van de Evangelieën goed in het oog houden: de Evangelieën geven ons een "kerygmatische biogra-

fië", een biografie die het karakter draagt van verkondiging – verkondiging van dingen die gebeurd zijn.

De historicus die dit karakter van de Evangelien als *getuigenis* van het leven en het werk van Christus, als 'blijde boodschap', als heil voor de wereld in het oog houdt, is aan de ene kant bescheiden. Hij beseft dat hij congeniaal moet zijn met de boodschap en deze met een positieve inslag moet benaderen, wil hij de stof recht doen. Hij beseft tegelijk dat zijn onderzoek altijd een benadering blijft. Als gelovige weet hij bovendien dat de echte ontmoeting met Christus iets is, dat boven zijn bemoeienis uitgaat. Tegelijk weet hij dat een eer-

lijke historische benadering hem voor het feit plaatst dat hij in de Evangelien en in het getuigenis van het NT. te maken heeft met een historisch zeer betrouwbaar getuigenis. Het is het getuigenis omtrent Hem die bewezen heeft dat hij met recht van zichzelf zeggen kon dat de Vader Hem gezonden had tot heil van de wereld, omtrent Hem van wie de discipelen, al tijdens Jezus' leven, maar zeker na zijn kruis en opstanding vanwege de ongehoorde dingen die zij hadden meegemaakt, konden getuigen dat Hij de Christus was, de Zoon van de levende God.

H. Klink, Hoornaar

Onbekende preken van ds. Theodor Locher

De predikant wiens naam hierboven staat, was één van de eersten die in de negentiende eeuw in ons land het Evangelie in Kohlbrugges geest verkondigden. Tot voor kort waren maar heel weinig preken van hem bekend. Pas onlangs is voor het eerst een prekenbundel van ds. Th.J. Locher verschenen *).

Wie was deze predikant? Theodor Jakob Locher (1831-1882) stamde van vaderszijde uit een Zwitsers predikantengeslacht. Hij groeide op in het kanton Zürich, studeerde aan de universiteit aldaar en later in Tübingen en Halle a.d. Saale. In Halle volgde hij de colleges van professor Johannes Wichelhaus, een leerling, geestverwant en vriend van dr. Kohlbrugge. Het was Wichelhaus die hem met Kohlbrugge in contact bracht. Bekend is dat Theodor Locher in 1863 enige tijd in Elberfeld verbleef en op vier achtereenvolgende zondagen zowel 's morgens als 's avonds in het kerkgebouw van de *Niederländisch-reformierte Gemeinde* voorging. De acht preken, toen door Locher gehouden, zijn 145 jaar na dato voor het eerst in druk verschenen.

In Elberfeld ontmoette Theodor Locher ten huize van dr. Kohlbrugge diens leerlinge Maria de Clercq. De twee konden het goed met elkaar vinden en traden in 1864 in het huwelijk. Zij vestigden zich in Uetikon am Albis (in het kanton Zürich), waar Locher al enkele jaren werkzaam was, eerst als vicaris, later als predikant. Toen er omstreeks 1870 in vele hervormde gemeenten in Nederland behoefte bestond aan gereformeerde prediking, klopte dr. A. Kuyper bij dr. Kohlbrugge aan met de vraag, of er onder zijn leerlingen ook waren, die de Nederlandse Hervormde Kerk wilden dienen. Ds. Locher had er wel oren naar, temeer omdat zijn positie als predikant in Zwitserland steeds moeilijker werd. Door bemiddeling van Kuyper werd Locher in februari 1871 beroepen naar de gemeente van Zevenhoven in Zuid-Holland. Locher nam het

beroep aan en reisde in mei van dat jaar met zijn vrouw en hun twee jonge kinderen per schip van Zwitserland naar Nederland.

Te Zevenhoven werd ds. Locher door dr. Kuyper, destijds predikant te Amsterdam, bij de gemeente ingeleid en bevestigd. Later diende hij nog de gemeente van Zelhem en die van Charlois c.a. Tijdens zijn ambtsperiode in Zelhem verscheen van zijn hand: *Vragen en antwoorden over de Bijbelsche Geschiedenis*. Dit vragenboekje werd jarenlang op vele catechisaties gebruikt. In 1881, toen Locher in Charlois stond, publiceerde hij zijn geschrift *Noch perfectionisme, noch antinomianisme*, een uitleg van vraag en antwoord 114 en 115 van de Heidelbergse Catechismus en een korte verklaring van Romeinen 7. Pas na Lochers dood verschenen ook een paar 'leerredenen' van hem in druk. Tot voor enkele jaren waren dit de enige van hem bekende preken. Maar inmiddels kwam de heer T. van Es, medewerker van *Ecclesia*, in het bezit van (tot dusver onbekende) manuscripten van preken, door ds. Th. J. Locher gehouden. Onder de titel *Zalig de armen van geest zijn thans twaalf ervan, vertaald en bewerkt door T. van Es, uitgegeven*. Deze bundel bevat naast de eerder genoemde preken uit 1863, een preek uitgesproken te Elberfeld in 1875, een huwelijkspraak en een rouwmeditatie te Groenlo, en één van de laatste preken van ds. Locher, over Exodus 3: 7 en 8, gehouden te Charlois op 11 december 1881. De laatstgenoemde preek verscheen al eerder in druk in het boekje *Herinnering aan Theodor Jacob Locher* (1882).

De vertaling van de negen oorspronkelijk Duitse preken is, naar de heer Van Es in een woord vooraf mededeelt, "welbewust wat ouderwets gehouden." Zoals voor de hand ligt verschilt Lochers negentiende-eeuwse

preektrant nogal van die van onze tijd. Duidelijk is echter dat hij geheel in de geest van Kohlbrugge preekte en in de meest kenmerkende leerstukken met hem overeenstemde. Volgens een mondelinge overlevering heeft Kohlbrugge Theodor Locher gerekend tot de leerlingen die hem het beste hebben begrepen (aldus dr. G.F.D. Locher in het *Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme*, I, blz. 135).

De onderhavige uitgave, verschenen in de nieuwe serie van de *Kohlbrugge-reeks*, is verlucht met een prachtige gravure van Locher en voorzien van een

inleiding van de hand van ds. E. Mijnheer, met interessante biografische en bibliografische gegevens. Voor lezers van *Ecclesia* is een aanbeveling eigenlijk overbodig.

M. den Admirant, 's-Gravenhage

*) *Zalig de armen van geest*, twaalfal preken van Th.J. Locher, vertaald en bewerkt door T. van Es. Uitg. Boekencentrum Zoetermeer, 2007, 114 blz., ISBN 978 90 239 1530 0. Prijs: € 12,90.

Rumoer rond een film

“Zonder een persoonlijk besef bij den enkelen mensch, dat hij een radicale ondeugd, onkuisheid genaamd, heeft te weerstaan, is een maatschappij reddeloos aan sexueele ontarding, met vernietiging als uitkomst, overgeleverd.”

J. Huizinga, *In de schaduwen van morgen*. Verzameld werk VII, blz. 373

Het is niet de eerste keer dat een film vóór vertoning vele reacties oproept. Op het moment is er rond twee films nogal wat commotie. Rond de ene zo veel, dat het moderamen van de PKN om een gesprek heeft gevraagd met de 'Partij voor de Vrijheid', wier leider bezig is met een film over de islam. Toch wil ik het even over die andere film hebben, een ruim 35 jaar oude film, die BNN en VPRO zeer binnenkort 's avonds laat gaan uitzenden. De berichten en reacties op deze aankondiging hebben duidelijk gemaakt dat het om een porno-film gaat van het minste allooï, waarin een filmster een rol speelt waarvan zij naderhand heeft gezegd dat zij ertoe gedwongen is. Het kan haar nu niet meer gevraagd worden, want vijf jaar geleden is zij bij een auto-ongeluk omgekomen. De rol hield in dat zij voor het oog van de camera verkracht werd. Het verhaal wil dat de film heel weinig geld heeft gekost. Genoemd wordt 25.000 dollar. De opbrengst daarentegen was 600 miljoen. Er is en wordt aan zulke euvele 'handel' nogal wat geld verdiend en wanneer het daar om gaat weten programmakers zelden van een drempel. De beide omroepen hebben de ernstige protesten terzijde gelegd. Het moet gewoon kunnen. Het is trouwens maar een topje van een ijsberg aan smerigheid, die op de TV wordt vertoond, naar ik van zegslieden vernam. Het nihilisme, dat Friedrich Nietzsche als een spook zag naderen om de cultuur van Europa binnen te gaan en waarvan zijn geest instortte, schrikt voor amoraliteit noch immoraliteit terug, het staat voor niets.

Het is niet toevallig dat sinds de opkomst van de TV, op afstand van tijd gevolgd door

ontelbaar veel websites, de moraal in Nederland en Europa sterk is afgenomen. Het beeld, datgene wat het oog ziet, keer op keer ziet, nestelt zich in de geest en holt de geest uit. Gemakkelijk brengt men in praktijk wat men heeft gezien. Het geldt de seksuele moraal. De huwelijksmoraal. Het omgaan met de ander. Het omgaan met de eigendom van de ander. Het morele verval grijnst ons aan. De mens tot massamens geworden, het volk tot massa, dat, door en door verwend als het is, alleen maar wil wat leuk is, een fijn gevoel geeft, de ene na de andere kick wil beleven. De massamens als hedonist, als ik-mens, die voor niemand respect heeft, voor niets nog eerbied heeft. Bonhoeffer zag de schaamteloosheid als de radicaalste vorm van atheïsme. Huizinga had iets van een profeet, die een tijd zag naderen die nog bozer is dan hij heeft kunnen vermoeden. Een cultuur, die haar vernietiging tegemoet gaat. Vrezen onze overheden daarvoor? Bespeuren de kerken onraad?

Toen het Romeinse rijk langzaam maar zeker ten onder ging, ging de tijd wel verder. Men kwam te leven in de chaos van de volksverhuizingen, die de restanten van de oude cultuur nog verder afbraken. Ook voor ons geldt dat de tijd door gaat. Terwijl de oude Europese cultuur, goeddeels gestempeld door het christelijk geloof, haar einde tegemoet hijgt, zijn, zoals de laatste 'Informationsbrief' van de Bekenntnisbeweging *Kein anderes Evangelium* bericht, in Duitsland op dit moment 184 moskeeën in aanbouw, waarvan 159 compleet met koepels of minaretten en wordt iedere vier dagen in Italië een moskee geopend,

pleit Rowan Williams, de anglicaanse aartsbisschop van Canterbury, die leiding geeft aan 80 miljoen Anglicaanse christenen, voor een gedeeltelijke invoering van de sharia in Engeland, omdat dit een onvermijdelijke ontwikkeling is. En op zijn staatsbezoek aan Duitsland heeft de Turkse minister-president Recep Tayyip Erdoğan met ferme woorden gesproken: er moeten voor de 2,7 miljoen Turken in Duitsland Turkstalige gymnasia komen en Turkse universiteiten. Inte-

gratie? Niets daarvan. Assimilatie? Neen. Mevrouw Angela Merkel, de bondskanselier, was met deze stevige taal niet blij. Komende generaties zullen nog beter weten dan wij nu wat van dit alles de gevolgen zijn geweest. Tenzij. Tenzij de Koning met Zijn Rijk is gekomen.

L.J. Geluk, Rotterdam

Goed doen door na te laten

Het is al weer een aantal jaren geleden dat de *Evangelische Omroep* een brochure uitgaf onder deze titel. De bedoeling van het geschrift was om christenen te wijzen op de mogelijkheid om van hun vermogen, na hun overlijden, goede doelen te steunen.

Als het goed is hebben degenen die de Here Jezus willen volgen ook geleerd om van hun overvloed (als zij daarin mogen delen) ruimhartig af te staan aan naasten die in nood zijn, ver weg en dichtbij. Ook het werk van kerkelijke gemeenten is vooral afhankelijk van giften in collecten en bijvoorbeeld de opbrengst van de aktie *Kerkbalans*.

De uitgave van ons blad *Ecclesia* is in de eerste plaats mogelijk doordat de lezers hun abonnementsgeld voldoen. Gedurende een lange reeks van jaren heeft het bestuur van de Stichting *Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge* het blad kunnen uitgeven omdat veel lezers boven hun abonnementsgeld de uitgave wilden steunen met – soms zeer royale – giften. Zo konden we ook steeds ons blad blijven toezenden aan die abonnees die niet meer konden betalen dan de (in feite steeds te lage) abonnementsprijs. We zijn daar dankbaar voor! Vermeldenswaard is dat onze stichting ook met een zekere regelmaat werd verblijd met kleinere en grotere bijdragen afkomstig uit nalatenschappen van dankbare lezers van *Ecclesia*.

Als bestuur hebben we uw giften – klein en groot

– en ook de inkomsten afkomstig uit nalatenschappen steeds weer ervaren als tekenen van bemoediging om voort te gaan met ons werk. We waren er soms beslist stil van! In de laatst gehouden vergadering van het stichtingsbestuur haalden we ook nog herinneringen op uit de tijd van dominee en mevrouw Van Heijst. Van Ds. Van Heijst is ook de uitdrukking: "het Kerkblaadje heeft altijd van wonderen geleefd!"

We hebben ook in het jaar 2007 een belangrijke bijdrage mogen ontvangen uit een nalatenschap. Het betrof een bedrag van ongeveer 16.000 Euro. Dankbaar mogen we in verband met deze bijdrage gedenken mevrouw W.M.C. Vermeer-den Uijl, laatstelijk woonachtig in Driebergen. Zij overleed op 31 juli 2006 op de leeftijd van 84 jaar.

Het bestuur van de Stichting *Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge* wil hierbij een beroep doen op diegenen van de lezers van ons blad die willen 'Goed doen door na te laten' om daarbij ook *Ecclesia* te gedenken. Neemt u contact op met uw notaris. Hij/zij kan u informeren over de mogelijkheden. Als u dan dit nummer van *Ecclesia* meeneemt naar de notaris, dan kan uw wens duidelijk worden weergegeven in uw testament. Van harte aanbevolen!

Het bestuur van de Stichting
Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge.

Een Gezangenkwesitie in de 19e eeuw

Onlangs is het in eigen beheer uitgegeven boekje *Psalmen en gezangen in het negentiende-eeuwse Friesland* verschenen. Het is van de hand van de heer Ant. Telgenhof, die zich verdienstelijk heeft gemaakt door in dit interessante boekje de strijd te beschrijven die Ds. G.J. Gobijs du Sart (van 1844 tot 1848 predikant te St. Johannesga-Delfstrahuzen) heeft gevoerd tegen de verplichting in de kerkdienst één van de Evangelische gezangen te laten zingen. Deze historie is een treffend bewijs dat de Heere degene, die de onderste weg gaat, zegenen wil. Daar de schrijver reeds op 2 juli 2004 was overleden, heeft zijn zoon dit boekje in een zeer beperkte oplage doen drukken. Het is daarom niet in de boekhandel verkrijgbaar, maar de heer P.J. Bos uit Dordrecht, die ook heeft meegewerkt aan deze uitgave, heeft zich bereid verklaard bij voldoende interesse van lezers van *Ecclesia* te trachten nog een kleine herdruk te doen plaatsvinden. U kunt hem telefonisch bereiken op nummer (078) 61 39 022.